

УДК 94(477.85:908)
ББК 63.3(4 Укр)52

Олег Шаблій, Богдан Якимович
(м. Львів, Україна)

СЕЛО КОСМАЧ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

(з деякими історико-краєзнавчими причинками до історії Гуцульщини)

У статті подано засади проведення міждисциплінарних наукових студій – відходу від сумативного та переходу на міждисциплінарний підхід – у сучасному українознавстві, що передбачає широке коло проблем державного, політичного, національно-етнічного, релігійного, культурно-освітнього та соціально-економічного життя українства як світового феномена. Наведено низку зразків такого підходу на прикладі с. Космач на Гуцульщині (тепер Косівського р-ну Івано-Франківської області).

Ключові слова: міждисциплінарні наукові дослідження, с. Космач, Гуцульщина, національно-визвольний рух, “Січ”, Українські Січові Стрільці, демографія.

Загальні зауваги

Вивчення історії будь-якого населеного пункту, а, особливо, таких унікальних, яким є село Космач, охоплює різні міждисциплінарні дослідження. Поняття міждисциплінарного дослідження реальних чи абстрактних об'єктів не нове. Воно побутує принаймні з середини ХХ ст., коли стали зрозумілими обмежені можливості окремої науки чи наукового напрямку охопити єдиним поглядом усю різноманітність властивостей, зв'язків, відношень чи опосередкувань предметів, явищ і процесів.

До того часу існував т. зв. сумативний підхід у вивченні об'єктів. Наприклад, візьмемо такий об'єкт наукової рефлексії як Україна. З кінця ХVІІІ ст. державні чинники країн-займанців – Російської імперії та Австро-Угорської монархії були зацікавлені в знаннях про демографічний, геополітичний, природний потенціал її території і населення, а українство – також про культурно-духовні набутки українців-русинів, їхні державотворчі традиції, особливості формування модерної української нації. Так уперше виникла і була обґрунтована українська ідея та категорії українського часу (часова координата українства) і українського простору (геопросторова координата українства).

Усі ці сторони почали досліджувати офіційна і власне національна наука, зокрема її різні дисципліни: історичні, географічні, культурологічні, демографічні, економічні, соціальні та ряд інших. Формувалося українознавство як сукупність розрізнених знань про Україну й українців. Зрозуміло, що спільної програми тоді ще не могло бути. Знання про Україну в кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. були сумативними. Це яскраво проявилось у творах В.Антоновича, М.Грушевського (історія), Г.Величка, С.Рудницького (географія), П.Чубинського, Ф.Вовка (етнографія і антропологія), В.Яніва (етнопсихологія) тощо.

У післявоєнний період сумативний підхід уже був гальмом у розвитку українознавства. У всякому разі він не давав істотного приросту знань. Тому на зміну йому приходять *міждисциплінарний* підхід (МП). Ним було охоплено широке коло проблем державного, політичного, національно-етнічного, релігійного, культурно-освітнього та соціально-економічного життя українства як світового феномена, який показав свій винятково потужний генетичний потенціал, життєву здатність.

Для міждисциплінарного підходу в науці характерні таких три риси:

1. На зміну сумативній парадигмі приходиться парадигма системна з її структурним і функціональним підходами. У нашому прикладі українознавство структуризується не

так за дисциплінами (їх групами), як за проблемами. Скажімо, проблеми виживання чи пасіонарності українства вимагають взаємопов'язаності їх дослідження з медициною, екологією, біологією, історією, географією, соціологією та ін. Функціональний аспект українознавства полягає в тісній взаємодії наук через цілеспрямований обмін інформацією вчених і їх дослідних колективів.

2. Міждисциплінарного підходу вимагає також виникнення нових проблем українства до їх вивчення. Центральною, на наш погляд, є проблема виживання українства, збереження й укріплення його ідентичності. Підпроблемами тут є: розвиток української мови і культури, збереження та укріплення національної державності, етногенези, націогенези, повноцінного функціонування у глобалізаційних та міждержавних інтеграційних процесах; національної освіти, здоров'я нації, старіння і депопуляції українства, українського етноциду та низка інших. Зрозуміло, що силами й засобами старих українознавчих дисциплін цих проблем не розв'язати. Потрібен міждисциплінарний підхід.

3. Міждисциплінарна системність можлива лише на основі інституціонування українознавства, тобто його організованості – створення українознавчих науково-дослідних закладів і застосування програмно-цільового підходу в його пошуковій праці.

Виходячи з таких позицій, розглянемо відоме гуцульське село Космач, яке може стати об'єктом міждисциплінарних досліджень. Програма міждисциплінарних пошуків, на наш погляд, повинна охоплювати, як мінімум, такі проблеми:

а) Космач як репрезентант етнографічного району Гуцульщини, що геопросторово виходить на межу українства з іншими етносами (зокрема румунським), а всередині України – на межу з бойками, покутянами, буковинцями чи навіть подольцями (посередньо). Він (Космач) може стати модельним об'єктом комплексного міждисциплінарного дослідження поселень Гуцульщини;

б) типологізація сільських поселень Гуцульщини і місце Космача в цьому контексті: риси спільності та відмінності;

в) людність Космача як носій фундаментальних духовно-культурних та антропологічних рис етнографічної групи гуцулів і карпатських горян загалом;

г) проблема органічного вrostання гуцульського субетносу в природне довкілля Східних Карпат. “Природна” основа та складова духовного світу Гуцульщини. Людність Космача як репрезентант цього світу;

г) проблема місцевого, регіонального, всеукраїнського і глобального виживання гуцульського субетносу (здоров'я його носіїв, типові хвороби, шкідливі сфери діяльності, екологічні передумови, алкоголізм, міграції та ін.) за матеріалами Космача;

д) Космач як носій і зберігач духовних рис гуцулів і українського народу загалом. Людність Космача – виразник локальних регіональних, всеукраїнських і вселюдських цінностей. Їх органічне поєднання в корінних представниках етнографічної групи гуцулів. Глобалізм Гуцулії та місце Космача в цьому феномені;

е) зміна типів господарювання: знярядь і засобів праці (пастушество, лісові промисли, ужиткове мистецтво та ін.). “Вростання” гуцулів (у т. ч. жителів Космача) в індустріальну та постіндустріальну системи господарювання. Роль індустрії туризму: поєднання традицій та ноу-гау кінця ХХ – ХХІ ст.

У розв'язанні, по суті, кожної з названих проблем може взяти участь і географічна наука. Головне тут розкрити роль місцеположення Космача в розширеній уголовині р. Пістиньки, вплив природного середовища на формування “дисперсного” типу схилово-долинного розселення та малу розораність території (найменша в Гуцульських Карпатах). Вплив довкілля на тип господарювання, особливо в наш час.

Інформаційними зв'язками географічні дослідження тут повинні пов'язуватися з такими науковими дисциплінами: історією (процеси заселення та освоєння території, в т. ч. і питання етногенезу, економічна та соціальна стратифікація), демографією (геопросторова флуктуація та переміщення людності) та ін. Вона також повинна увійти органічною складовою (відділенням, сектором) у нову науково-дослідну інституцію для вивчення Гуцульщини. Сподіваємося, що такою установою стане Інститут історії, етнології і археології Карпат, який, маємо надію, буде ефективно діяти в рамках Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Водночас, кожна крупина, яка стосується будь-якої науки – історії, географії, лінгвістики та ін., зокрема все, що стосується чисто краєзнавчих студій у широкому розумінні цього терміна, попри сумативність підходів, дає можливість поступу в студіях над окремими українськими регіонами. Тому для майбутніх узагальнень спробуємо подати дещо з наших студій, які частково і є прикладом саме міждисциплінарних досліджень чи відкриватимуть для краєзнавців цікаві сторінки історії цього унікального села, знадобляться для подальших інтегральних студій Карпатського регіону, і, насамперед, с. Космача як об'єкта цих досліджень.

До походження назви Космач

За багатолітніми лінгвістичними студіями відомого українського мовознавця Костянтина Тищенка, основа “Кос” має кельтське походження. Оскільки кельти селилися у верхів'ях річок, можемо стверджувати, що у верхів'ї Пістиньки десь 500 років до Р. Хр. імовірно знаходилося поселення кельтів. Значення цієї основи – *безбородий*¹, але може походити від кімрійського слова *cosb* – *покарання*, що було зумовлено непокорю підданців і мало наслідком силові дії влади (пор. *Космирин*, *Космач*, *Космачів*, *Косів*, *Косанів*)².

Які ж дані археологічної науки ми маємо щодо присутності кельтів на українських теренах? Як твердить Я.Пастернак, на підставі досліджень угорського археолога Galoczy, на шляху, що йшов уздовж річки Ізи в Південну Буковину, виявлено скарб із 30 срібних пилипівських (часів Філіпа II Македонського, 359–336 рр. до Р. Хр. тетрадрахм у Розавлі (Марамарощина), окремі монети у Виноградіві та Юнчаді (Марамарощина)³. У с. Гараздівка (Берегівщина) знайдено скарб зі ста срібних монет, виготовлених на кшталт тетрадрахм Філіпа II⁴. Цілий скарб кельтських монет знайдено також у с. Скоморохах на Сокальщині (Львівська область)⁵.

Знову ж таки археологи твердять, що на Буковині досі виявлено дуже мало пам'яток латенської доби. Крім знахідок у Стефанівці, кельтські монети знайдено в самому Кіцмані, а в Лужанах (Кіцманщина) розкрито кельтське поселення – про це опубліковано студію Й.Мільковича (J. Milkowicz)⁶. Сліди кельтів у Галичині досліджувала Л.Крушельницька коло с. Бовшева в Галицькому районі Івано-Франківської області⁷.

Однак проведений нами лише побіжний лінгвістично-топонімічний огляд щодо основи *Кос*- показує щось інше. Оскільки кельти просувалися із заходу, то аналіз топонімів з цією основою творить вельми цікаву картину, яку окреслимо гіпотезою.

В сучасну Україну кельти прийшли, найімовірніше, з території сучасної Словенії: на півдні Словенії⁸ маємо топоніми *Kosevje*, *Koše*; далі сама територія Косово, де, до річі, знаходимо населений пункт *Косовска Каменица*; у Македонії – *Gostivar* (основа *Kos* могла трансформуватися в основу *Gos*, правда, це мали б довести чи спростувати мовознавці); у Болгарії – *Gostilya*, *Gotse*; у Словаччині – *Košice*, *Košická Bela*. Водночас на теренах України ця основа в топоніміці просто вражає: Закарпаття – *Косівська Поляна*, *Косівцеве*, *Кострина*, *Косина*, *Косів Верхній*; Івано-Франківщина – згадані *Космач*, *Косів*; Львівщина – *Косичі*, *Косовець*; Тернопільщина – *Космирин*; Буковина (Чернівецька

область) – *Косованка*; Поділля (Вінницька і Хмельницька області) – *Косанове, Коси, Косинівщина*. Із цією основою є топоніми на Волині, Черкащині й навіть Сумщині та Одещині.

Нашій археологічній науці слід глянути на розселення кельтів в Україні, взявши до уваги лінгвістичні студії проф. К.Тищенка⁹. Склавши відповідну карту з усіма кельтськими основами на географічній карті України, варто перевірити нашу гіпотезу на предмет відшукування навколо цих місцевостей пам'яток кельтської культури, а ширше – усієї латенської доби.

Як бачимо, етимологія топоніма *Космач* має давнє коріння і потребує ще глибоких міждисциплінарних студій.

Космач у національно-визвольному русі

Після створення в 1900 р. перших “Січей” на Покутті під егідою радикальної партії Кирило Трильовський розпочав активну діяльність з організації січових осередків на Гуцульщині. Треба відзначити, що “Січовий Батько”, маючи великий організаційний таланти, уже через два роки після заснування першої “Січі” в с. Завалля (тепер Снятинський район Івано-Франківської області) в 1902 р. знайшов собі однодумців у *Космачі* й *Микитинцях*¹⁰. Проте першу “Січ” на Гуцульщині засновано в *Жаб’ї* (тепер Верховина) 1 січня 1903 р., кошовим якої став Юра Соломійчук-Юзенчук, людина великих організаційних здібностей; завдяки його діяльності невдовзі Гуцульщина вкрилася січовими осередками¹¹. “Січі” відіграли виняткову роль у піднесенні освітнього рівня гуцулів, формуванні українського патріотизму, розпочали реальну роботу з антиалкогольної пропаганди, боротьбу з неписьменністю, єврейським лихварством. Усе це вже налякало австрійських урядовців польської національності Галичини на чолі з намісником краю графом Анджеєм Потоцьким, підручний якого косівський староста Заграднік, як згадував К.Трильовський, “одним розчерком пера припинив діяльність тринадцять “Січей”, між ними й одну таку (в *Космачі*), яка ще навіть перших загальних (основуючих) зборів не відбула”¹².

Попри все, “Січовий Батько” К.Трильовський приїжджав до *Космача*. Так, 2 вересня 1906 р. в селі відбулося віче. Як свідчить К.Трильовський, парох місцевої церкви о. Лисинецький після віча запросив його до себе в гості. За це мав непорозуміння з єпископом Григорієм Хомишином – “Хомишин мало його не суспендував за се. Ось взір християнської любови!”¹³. Як бачимо, ворожо наставленим урядовцям допомагали ще й свої. Але з цього *космацького* епізоду К.Трильовського можна стверджувати, що *космацький* парох о. Лисинецький був одним із тих священиків на Гуцульщині, які поряд з о. Іваном Попелем підтримували січовий рух, симпатизували січовій ідеї та провідникові.

* * *

Як відомо, з початком війни 2 серпня 1914 р. за участю українських політичних партій утворено Головну Українську Раду (ГУР), перше засідання якої, до речі, провів народжений у Монастирському коло *Косова* Михайло Павлик¹⁴. Ця структура мала репрезентувати українське населення краю перед владою та координувати його політичні кроки. Головою ГУР обрали відомого політика *Костя* Левицького. Створено також Українську Бойову Управу, яку очолив Кирило Трильовський. Своім маніфестом від 6 серпня 1914 р. ГУР закликала українську молодь голоситися до формованого легіону Українських Січових Стрільців. Під кінець серпня число добровольців, які бажали стати у стрілецькі ряди, досягла 28 тисяч осіб – з них можна було сформувати дві повноцінні дивізії.

Та через поразку під Золочевом військового угруповання під командуванням генерала Брудермана фронт відступив на Золоту Липу, а Львів, опинившись під загрозою російської окупації, розпочав евакуацію. Майже 2 тисячі добровольців зі сформованих на той час сотень І.Чмоли, В.Дідушка, Д.Вітовського зранку 30 серпня, близько 10 години, від'їхали до Стрия¹⁵.

Російський наступ був несподіваний, тому багатьом добровольцям довелося добиратися до Стрия через лінію фронту. На початку вересня у Стрию згуртувалося до 10 тисяч тих, хто мав творити новітнє українське військо. Дня 2 вересня стало відомо, що Начальна Команда австрійської армії обмежує чисельність легіону до 2000 осіб. А до Стрия прибували і прибували цілі чоти й сотні в упорядкованих рядах! У складних умовах виряджали односельці хлопців до стрілецького війська, а тут багатьом доводилося повертатися. Ось як про це згадує Осип Антін Левицький, син робітника з Буковини: “Я був у таборі стрільців у Стрию, де приїхав з транспортом надвірнянсько-коломиїським. Їхало нас багато, може кілька тисяч. Дорогою народ благословив нас. Досі пам’ятаю старенького газду, як поважно хрестив нас, що переїздили поїздом. Такі сцени повторялися. Тим сильніше поділяла на нас вістка про розпущення більшості стрільців: мені прикро було зіткнутися з тими, котрих я агітацією стягав, а котрим казали вертати”¹⁶. І ніхто ніколи вже не встановить, скільки повернулося додому зі Стрия згірчених гуцуликів, з образою на те, що знов до українського війська беруть самих “панічів” – від австрійського командування надійшло уточнення – для служби в легіоні відібрати найосвіченіших юнаків¹⁷.

Після довгих і складних перипетій 3-го вересня 1914 р. на Стрийських Ланах 2500 відібраних УСС з 10-ти тисяч юнаків і дівчат склали присягу державі, під прапорами якої мали йти на бій за волю рідного краю¹⁸.

Скільки космацьких юнаків складо присягу в Стрию і стало Січовими Стрільцями – це питання вимагає додаткових архівних пошуків. Однак з повною відповідальністю маємо можливість дати точний перелік космачан, які воювали в легіоні УСС станом на 1 червня 1916 р. До речі, тоді с. Космач належало до Печеніжинського повіту Королівства Галичини і Льодомерії, а ширше – до Ціслейтанії в межах Австро-Угорської монархії. Отже:

- 1 сотня, командир от. Гриць Коссак – стрілець Юра Зварич, 1896 р. н.¹⁹.

- 2 сотня, командир Роман Сушко – ст. стрілець Микола Петрованчук, 1889 р. н. Поранений 1 травня 1915 р. на горі Маківці кулями “дум-дум”.

До речі, в цій сотні воювала героїня УСС хор. Софія Галечко, а разом з ними, окрім космачанина М.Петрованчука, воювало 27 осіб з Карпатського гуцульського краю – Березова Нижнього, Вижнього, Середнього, Жаб’я, Річки, Яворова, Косова, зокрема й Москалівки, Лючі, Вербовця, Ільців²⁰.

- 4 сотня, командир пор. Зенон Носковський – стрільці Михайло Барчук, 1891 р. н.; Василь Бербеньчук (sic!) 1893 р. н.; Олекса Дувірак 1897 р. н.; Танас Кушнірчук 1896 р. н.²¹.

- 5 сотня, командир от. Сень Горук – Федь Гавришук 1897 р. н.²².

- 6 сотня, командир Андрій Мельник, майбутній голова Проводу ОУН – Микола Топузьяк 1892 р. н.²³.

- 7 сотня, командир Омелян Левицький – нема, хоч саме командир цієї сотні очолював Гуцульську сотню УСС від жовтня 1916 р і загинув та похований на полонині Кірлібабі – території, яку Сталін “подарував” румунам за їх післявоєнний “соціалістичний” вибір²⁴.

Історія

- 8 сотня, командир Осип Будзиновський – стрільці Микола Бербеничук, 1893 р. н.; Юра Плиторак 1897 р. н.²⁵.

- Технічна сотня, командир Іван Сіак (майбутній комуніст, діяч УСРР, знищений Сталіним у Сандармосі катом Матвеевим 3 листопада 1937 р. разом з кращими синами українського народу, діячами культури, письменниками, гордістю української нації²⁶) – Петро Плеторяк 1892 р. н.²⁷.

Отже, станом на середину 1916 р. у бойових підрозділах легіону Українських Січових Стрільців воювало 11 космацьких юнаків²⁸. Було б дуже добре, якби учні Космацької середньої школи під керівництвом учителя історії провели краєзнавче дослідження про подальшу долю цих славних космачан, зокрема з'ясували, хто з них повернувся додому, хто їх нащадки.

* * *

Після кривавих боїв під Бережанами поруч з горою Лисонею у вересні 1916 р., коли в ладі (бойовому складі) залишилося лише 16 старшин (живих і здорових), а легіон втратив більше половини особового складу, стрільців охопили невідрадли настрої.

У жовтні 1916 р. оголошено утворення Гуцульської сотні. Зголосилося понад 200 стрільців, між ними було багато виздоровців, які щойно повернулися з лікування. До сотні відібрано 180 стрільців, переважно “стару войну” і майже самих гуцулів.

Не будемо зупинятися на історії цього бойового підрозділу УСС – усе, що можна було про нього зібрати, зробили наші колеги Петро Арсенич (Івано-Франківськ) та Роман Коваль (Київ)²⁹.

Перебувши бої на полонині Кірлібаба, потрапили спочатку під команду 7-ї австрійської армії генерала Кевеша, а далі були у складі групи підполковника фон Гуклера. Офіцерами було призначено чужинців. І лише в грудні 1916 р. Гуцульська сотня отримала українських старшин – командира д-ра Омеляна Левицького та чотарів-буковинців із 41-го (Чернівецького) полку Бужора, Івановича та двох хорунжих. Як ми згадували, вище сотник О.Левицький загинув 23 березня 1917 р. і з почестями похований на полонині Кірлібабі, його місце зайняв четар Бужор. Гуцульська сотня – перший бойовий підрозділ УСС, який, довідавшись про Лютневу революцію в Російській імперії, відречення від престолу царя Миколи II та створення Центральної Ради в Києві в час Великодніх свят 1917 р., оголосив перемир'я з наддніпрянцями, які воювали в російській армії і святкували Великдень разом³⁰. Це дуже не сподобалося австрійському військовому керівництву і 27 червня 1917 р. Гуцульську сотню передислокували до с. Конюхи під Бережанами, коли розпочалася сумнозвісна офензива О.Керенського, міністра війни в Тимчасовому уряді в Петрограді.

* * *

Є ще одне цікаве питання, на цей раз із області демографії, яке б ми хотіли насамкінець підняти в нашій студії. Як відомо, в часи Другої світової війни Космач був гуцульською столицею українського резистансу. Тому особливо цікавим є питання втрати людності Космача за часи “перших советів”, нацистської окупації та “других советів”, аж до смерті новітнього Торквемади (Сталіна) 5 березня 1953 р. Якби ми вважали наукою нумерологію (вона точнісінько така наука, як і астрологія), то смерть тирана 5 березня, рівно через три роки після вбивства Головного командира Української Повстанської Армії генерала Тараса Чупринки (Романа Шухевича), для ліквідації якого в підльвівському селі Білогорща сталінські сатрапи підняли майже цілу бригаду енкаведистів, то стверджували б, що це сталося закономірно.

Але повернемося в цьому питанні *ad fontes*. Це значить, що практично будь-яким цифрам про чисельність людності Космача, опублікованим у радянських виданнях до перепису 1959 р., вірити важко.

Отже, почнемо з австрійського часу. На відміну від сьогоденного українського чиновництва, австрійські урядовці були ретельними, чесними в рутинній праці. Та й кваліфікацію мали на порядок вищу. Мусимо, на жаль, констатувати, що навіть у со-ветську епоху чиновники всіх рівнів були набагато кваліфікованіші. До ганьби сучасних депутатів-патріотів і не-патріотів, за 21 рік незалежності наша Верховна Рада не спромоглася видати довідника “Адміністративно-територіальний устрій” – останній, ще в УРСР видано 25(!) років тому³¹. І це при тому, що в часи Президента В.Ющенка працював спеціальний віце-прем’єр із цих питань Р.Безсмертний. А такі довідники мали виходити на світло денне кожного нового скликання Верховної Ради, вони вкрай потрібні всій гуманітарній сфері України.

Одним з найдосконаліших “Адміністративно-територіальних устроїв” Галичини австрійської займанщини є довідник станом на 31 грудня 1890 р. Це символічно для української історичної науки, позаяк український народ увійшов у третю – модерну, за класифікацією проф. М.Гроха, фазу національного відродження бездержавних народів Центрально-Східної Європи. Саме 1890 р. у Львові з ініціативи бойка Івана Франка, гуцула Михайла Павлика, покутянина Теофіла Окуневського та кількох столичних інтелігентів була заснована перша національна політична організація – Українсько-руська радикальна партія. Як подає довідник, село Космач тоді належало до староства Косів, судового повіту Косів і мало такі географічно-статистичні показники.

Площа – 62,62 кв. км; к-сть будинків (обійсть) – 823; к-сть мешканців – усього 3566 осіб, у т. ч. мужчин – 1767; жінок – 1799.

За національністю: поляки (римо-католики) – 5 осіб; українці (греко-католики) – 3385 осіб; жиди (ізраеліти) – 176 осіб³².

На той (та й на теперішній) час це було велике село. Для порівняння наведемо дані про деякі інші населені пункти Гуцульщини:

*Косів*³³ (зазначено – містечко, без Москалівки та Монастирського) – 3037 осіб³⁴.

Яворів – 2497 осіб, у т. ч. поляків – 11, українців – 2440, жидів – 45, інших – 1³⁵.

Ясенів Горішній – 2522 особи, у т. ч. поляків – 8, українців – 2430, жидів – 83, інших – 1³⁶.

Пістинь – 3292 особи, у т. ч. українців – 2058, жидів – 875³⁷.

Річка – 3109 осіб, у т. ч. поляків – 2, українців – 3082, жидів – 25³⁸.

Найбільшим селом Гуцульщини було Жаб’є (тепер Верховина) – мало 1530 обійсть, 6216 мешканців, у т. ч. поляків – 44, українців – 5536, жидів – 623, інших – 3³⁹.

А що маємо перед Другою світовою війною? Як вірогідне джерело беремо фундаментальне дослідження професора Володимира Кубійовича і подаємо (для скорочення статті) дані лише для *Космача* та Жаб’я. На той час Космач належав до Коломийського повіту. Станом на 1 січня 1939 р. в Космачі мешкало 5000 осіб, у т. ч. українців – 4710, поляків – 60, жидів – 230⁴⁰; у Жаб’ї – 8160, у т. ч. українців – 7530, поляків – 130, жидів – 490⁴¹.

Першим вірогідним підрадянським джерелом можна вважати “найвеликосяжніший” проект Петра Тронька “Історія міст і сіл УРСР” у 26 томах. Обіймаючи посаду заступника голови Ради Міністрів, він зумів залучити до праці величезні сили на різних рівнях і на той час підготував видання, унікальне за задумом, хоча й не без пусто-пожньої ідеологічної суги. У відповідному томі цієї праці, який побачив світ 1971 р., маємо кількість мешканців *Космача* 5596 осіб⁴², чисельність *Верховини (Жаб’я)*, разом

із с. *Ільці* та с. *Красник* – 5177 осіб⁴³. Як бачимо, Космач тоді став найбільшим населеним пунктом Гуцульщини. На той час Космач належав до Косівського району, а Верховина (Жаб'є) стала центром Верховинського району. Знаючи, як довго готувалися книжки в той час, можна думати, що наведені дані маємо на 1969–1970 рр.

У монографії “Гуцульщина”, яку готували академічні науковці, знаходимо таку інформацію: “Чисельність населення одного з найбільших гуцульських сіл (Косівського. – Б.Я.) району – Космач збільшилася з 1959 по 1970 р. на 61,2 %, а з 1970 по 1979 р. – на 11%”⁴⁴.

Отже, якщо виходити з даних, які маємо на 1970 р., легко порахувати, що в 1959 р. чисельність мешканців Космача складала 3471 особи, а значить у порівнянні з 1939 р. зменшилася на 1529 осіб. Якщо ж не враховувати поляків і євреїв, буде на 1239 осіб. І це тоді, коли станом на 1959 р. зі сталінських концтаборів під час “хрущовської відлиги” вже повернулася значна частина репресованих. Усе-таки наслідки Другої світової війни були дуже кривавими: демографічні втрати Космача складають не менше 32 відсотків. І ця цифра вражає.

* * *

Будемо сподіватися, що науково-практична конференція з нагоди 600-річчя першої письмової згадки про село Космач стане поштовхом до проведення подальших систематичних, зокрема й міждисциплінарних студій над регіоном, а масив наявного на сьогодні матеріалу дасть змогу підготувати синтетичну працю не лише з історії села, але в цьому контексті – з усіх міждисциплінарних проблем, яких ми тут тільки торкнулися.

1. Тищенко К. Іншомовні топоніми України : етимологічний словник-посібник / К. Тищенко. – Тернопіль, 2010. – С. 48.
2. Тищенко К. Мовні контакти: свідки формування українців / К. Тищенко. – К. : Аквілон-Плюс, 2006. – С. 207; Тищенко К. Іншомовні топоніми: етимологічний словник... – С. 68.
3. Пастернак Я. Археологія України / Я. Пастернак. – Торонто, 1961. – С. 452–453.
4. Брей У. Археологический словарь : перев. с англ. / У. Брей, Д. Трамп – М. : Прогресс, 1990. – С. 135.
5. Celtic coins // Encyclopedia of Ukraine / ed. by V. Kubijovyč. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 1984. – V. 1. – P. 388.
6. Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums. – Czernowitz, 1894. – В. II. – S. 14; Пастернак Я. Археологія України... – С. 453; Торжество історичної справедливості. – Львів : В-во Львівського ун-ту, 1968. – С. 13–14.
7. Крушельницкая Л. Кельтский памятник в Верхнем Поднестровье / Л. Крушельницкая // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института археологии АН СССР. – М., 1965. – Вып. 105. – С. 119–122.
8. Цікаво, що прізвище *Космач* мають два відомі діячі словенської культури – поет і фольклорист Юрій Космач (1799–1872) та письменник, режисер, громадсько-політичний діяч Кирило (Ціріл) Космач (1910–1980).
9. Тищенко К. Іншомовні топоніми України: етимологічний словник-довідник... – С. 64–79. Особливу увагу слід звернути, на наш погляд, на топоніми з основою *boloch* – руйнувати, оскільки маємо матеріальне підтвердження цього біля Галича – розкопки М. Смішка та Л. Крушельницької в селах Бовшів і Більшівці.
10. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.) / М. Гуйванюк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – С. 97.
11. Про це детальніше див: Якимович Б. “Гей, “Січ” іде, красен мак цвіте...” / Б. Якимович. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – С. 17–20.

12. “Гей там на горі “Січ” іде!. Пропам’ятна книга “Січей” / зібрав й упорядкував П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 36.
13. Трильовський К. Михайло Павлик та його “Ребенщуківська Тетяна” / К. Трильовський // Павлик М. Ребенщуківська Тетяна. – Відень, [б. р.]. – С. 11.
14. Угрин-Безгрішний М. Нарис історії Українських Січових Стрільців / М. Угрин-Безгрішний. – Рогатин ; Львів ; Київ, 1923. – С. 54; Діло. – 1914. – 3 серпня.
15. Якимович Б. До початків відродження Українського війська: Стрийська сторінка в історії Українських Січових Стрільців / Б. Якимович // Просфонема. Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісасвича / уклад Б. Якимович за участю М. Боянівської, О. Середи, А. Ясіновського. – Львів, 1998. (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць, вип. 5) / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; Міжнародна асоціація українців. – С. 693.
16. Назарук О. Слідами Українських Січових Стрільців / О. Назарук. – Львів, 1916. – С. 85.
17. Якимович Б. Цит. праця. – С. 696–697.
18. Якимович Б. Збройні Сили України: нарис історії / Б. Якимович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1996. – С. 76.
19. Українські Січові Стрільці. 1914 – 1920 / за ред. Б. Гнатевича та ін. ; іл. оформл. І. Іванця. – Репринт. відтвор. з вид. 1935 р. – Львів : Слово, 1991. – С. 146.
20. Там само. – С. 147; С. 147–148.
21. Там само. – С. 150.
22. Там само. – С. 150.
23. Там само. – С. 152.
24. Там само. – С. 86.
25. Там само. – С. 154.
26. Там само. – С. 155.
27. Довідник з історії України (А – Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К. : Генеза, 2001. – С. 762. Про пожирання змією свого хвоста – утвердження диктатури Сталіна і розправу над обманутими українськими більшовиками див. Дорошко М. Номенклатура: керівна верхівка радянської України : Монографія / М. Дорошко. – Вид. 2-ге, доп. – К. : Ніка-Центр, 2012. – С. 324–358.
28. Ці особи зазначені в “Неповнім списку вояків УСС та УГА Галицької Гуцульщини, вихідців із нинішніх Верховинського, Косівського та Надвірнянського районів Івано-Франківської області”, який уклад П. І. Арсенич (див.: Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового. – К. ; Вінниця, 2009. – С. 321–353), але нічого, окрім поданої нами інформації, про стрільців-космачан там нема. Отже, цю роботу треба починати спочатку.
29. Див. кн.: Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового / упоряд. Р. Коваль та П. Арсенич. – К. ; Вінниця, 2009. – 472 с. (Видання Історичного клубу “Холодний Яр”. Серія “Українська воєнна мемуаристика”, т. 4).
30. Якимович Б. Збройні Сили України: нарис історії... – С. 78–79; Лазарович М. “Машерують наші добровольці...” / М. Лазарович, Н. Лазарович. – Тернопіль : Тайп, 2003. – С. 87–89.
31. Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій. На 1 січня 1987 р. / Президія Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – К. : Головна редакція УРЕ, 1987. – 504 с.
32. Special Orts-Repertorium von Galizien. Herausgeben von der K. K. Statistischen Central-Comissijn=Wykaz szczegółowy miejscowości w Galicyi. Wydany przez C. K. Centralna Komisya Statystyczna. – Wien, 1893. – S. 276.

33. Правда, наша колега доцент Львівського національного університету Марія Лаврук, вважає Косів поза межами Гуцульщини – Див. її монографію “Гуцули Українських Карпат”. – Львів : Видавн. Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Картосхема 11.
34. Special Orts-Repertorium... – S. 266.
35. Ibid.
36. Ibid.
37. Ibid.
38. Ibid.
39. Ibid. – S. 267.
40. Кубійович В. Етнічні групи південно-західної України (Галичина) на 1. 1. 1939 р.= Kubijovyc V. Ethnic groups of the South-Western Ukraine (Halycyna – Galicia) 1/ 1/ 1939. – Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1983. – S. 37.
41. Ibid. – S. 41.
42. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область / гол. ред. тому О. О. Чернов. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1971. – С. 305.
43. Там само. – С. 112.
44. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987. – С. 34. Автори цитованого матеріалу – В. О. Фриз та П. С. Сіреджук.

Олег Шаблій, Богдан Якимович
(г. Львов, Украина)

Село Космач как объект междисциплинарных научных исследований

(с некоторыми историко-краеведческими причинками к истории Гуцульщины)

В статье представлены принципы проведения междисциплинарных научных исследований – ухода от суммативного и перехода на междисциплинарный подход – в современном украиноведении, предусматривающем широкий круг проблем государственной, политической, национально-этнической, религиозной, культурно-образовательной и социально-экономической жизни украинства как мирового феномена. Приведен ряд образцов такого подхода на примере с. Космач на Гуцульщине (теперь Косовского района Ивано-Франковской области).

Ключевые слова: междисциплинарные научные исследования, с. Космач, Гуцульщина, национально-освободительное движение, “Сич”, Украинские Сечевые Стрельцы, демография.

Oleh Shabliy, Bohdan Yakymovych
(Lviv, Ukraine)

The Kosmach village as the object of interdisciplinary scientific research (with some historic and ethnographic sketches of the history of the Hutsul land)

The article discusses the principles of interdisciplinary scientific studies in contemporary Ukrainian studies – switching over from a method of summation to the interdisciplinary approach. This approach scrutinises a wide number of issues of the state, political, national and ethnic, religious, cultural and educational as well as social and economic life of the Ukrainian people as a world phenomenon. The article presents a number of examples of such approach using the village of Kosmach in the Hutsul land (now the village in the Kosiv district of the Ivano-Frankivsk region) as a case study.

Key words: interdisciplinary scientific studies, village Kosmach, Hutsul land, national liberation movement, “Sich”, Ukrainian Sich fighters, demography.